

Az 1848. III. törvénycikk történetéből

Írta: KÁROLYI ÁRPÁD.

Mikor a pozsonyi országgyűlés argonautái 1848 március 15-ikén a független felelős minisztérium arany gyapjújáért hajón Bécsbe utaztak, „felséges szivárvány tárult fel a légben – írja Kossuth – a hajó előtt, mintegy diadalkapu-boltozat a sokat zaklatott magyar nép soká késétt boldogságának templomához”.

Az aranygyapjú, melyet Jázon a nádor magával hozott, a március 17-iki ismeretes kir. kézirat, a kért minisztérium fölállításába és abba is beleegyezett, hogy a királynak az országból való távolléte idején teljes hatalommal a nádor kormányozzon. Kikötötte azonban a kézirat, hogy a nádori teljhatalom a felségjogokat biztosító hazai törvények értelmében gyakoroltassák; hogy törvényjavaslat készüljön a minisztérium hatásköréből, mely a *pragmatica sanction* alapuló szoros kapcsolatot Magyarország és az uralkodó többi országai közt kellőképp méltányolja s hogy ez a törvényjavaslat jóváhagyás, tehát fölülbírálattal végezt a király elé terjesztessék.

A királyi kéziratot a nádor a március 19-iki elegendő ülésben lelkes örömyilvánítások közt olvasta föl,² a törvényjavaslat, melyből az 1848. III. t.-cikk kihámozódott, azonnal munkába vétetek.

I.

Az udvar tanácskozik: visszavesse-e a törvényjavaslatot és föloszlassa az országgyűlést, vagy belemenjen a törvényjavaslat részletes tárgyalásába?

Törvénytárunk sok közjogilag igen fontos darabjának megszületését, a rendek kezében való kifermálódását néha a XVI. és XVII. századokból is nyomról-nyomra követhetjük; az első magyar minisztériumról szóló törvényjavaslatról azonban nincsenek ilyen részletek, csak azt tudjuk, hogy Batthyány és Kossuth valának főszerkesztői. Az országgyűlés nem is valami mélyen ereszkedett bírálataba, noha a főrendiházban gr. Szécsen Antal, ifj. Mailáth György fölszólalásai elég magas nívón mozogtak, míg a követi táblán leginkább Madarász László tön kicsinyes kifogásokat ellene. Ez az elsietés azonban érthető, ha meggondoljuk, hogy március 20. és 22. közt, mikor az elkészült javaslat tárgyalás alá került, még 8 más törvényjavaslattal foglalkozott az alsóház s magán a március 23-iki napon is, midőn a minisztériumról szóló törvényjavaslatot elfogadták, megint három új törvényjavaslat vette igénybe a rendek idejét, akik úgy

¹ Irataim stb. II. 186.

² A Karok és Rendek naplója 170-171. 1.

vélekedtek, hogy március 16-iki nyilatkozatuk értelmében sietniök s minél hamarabb helyt adniok kell a népképviselési elv alapján választandó országgyűlésnek. Nem csoda, ha Deák Ferenc élesen elítélte a „rögtönzéseket” a törvénygyártás terén,¹ nem csoda, ha aztán az elkészült törvény-cikk-javaslat² nem is felelt meg a március 17-iki kir. kézirat föltételeinek.

Batthyányék e törvénycikknél abból a helyes meggondolásból indultak ki, hogy ha az ország ügyeit az országon kívül lakó király legf. elhatározása elé kell vinni, ezt a királyt osztrák s német tanácsosai okvetetlenül befolyásolni fogják s így a „független” jelző ott a minisztérium mellett apránként bizony illúzióvá lesz. Ezért mondotta ki mindjárt a 2-ik szakasz, hogy (mint régi törvényeink megszabják) az országot a király távollétében teljes hatalommal a nádor kormányozza, egy további szakasz meg azt, hogy a legf. elhatározást a miniszterek ettől a királyt képviselő teljhatalmú nádortól kéri és veszik. Kivételeket ez elv alól a törvényjavaslat nem állapított meg; hallgatott minden, elidegeníthetlen felségjogról, mely csak a királyt illetheti meg és így azt a látszatot kelté, mintha ezeket is absorbeálná a nádor teljhatalma, amely eszerint a királyt csak névleg, árnyéknak és üres címnek hagyná meg. Megerősítették a e látszatot a törvényjavaslat egyes kevésbé lényeges határozmányai, amelyek pl. a miniszteri fizetések megállapítására, bizonyos államtanácsosok kinevezésére stb. a királytól minden befolyást elvontak s így méltatlan túsúrások jellegét viselték magukon. Fölületesen határozta meg azután a törvényjavaslat a minisztérium hatáskörét s ezzel a „független” magyar kormányzat szempontjából káros magyarázatoknak nyitott utat. Föllállítá ugyan a Magyarország és Ausztria közti viszonyra való tekintettel a Fölség személye körüli minisztériumot, de hallgatott a monarchia konstrukciójából folyó tényleg közös orgánumokról.

Ezeket a hibákat és hiányokat a magyar udv. kancellária vezetőjének, Szögyény Lászlónak gyakorlott szeme, amint a hozzá fölküldött³ javaslatot elolvasá, azonnal fölismerte s tüstént látta, hogy lényeges módosítások nélkül a kir. jóváhagyás nem lesz kieszközölhető, esetleg a törvényjavaslat a maga egészében vissza fog utasíttatni. Nem tudott biztos ítéletet alkotni magának afelől, hogy e hibák és hiányok akaratlanok-e vagy tudatosak? A még mindig bár sántikálva működő rendőri föhivatal afféle bizalmas tudósításait, hogy az országgyűlés korifeusai s köztük névszerint Batthyány is Magyarország teljes elválásán dolgoznak Ausztriától s mindent elkövetnek az e célra szolgáló eszközök előkészítésénél⁴, Szögyény megvetette, mert habár politikai ellenlábasa volt is Batthyáynak, ennek föltétlen loyálisáról nem kételkedett. De jól tudta azt, hogy az alsó tábla geniális vezére Kossuth (amint arról Széchényi is panaszkodik naplójában) már erős nyomást gyakorol Batthyányra s éppen

¹ Levele sógorához, márc. 28. Kónyi Deák. besz. II² 205.

² Orsz. gyűl. Irományok 105 s köv. 1. 91. sz. a. – (Ezen egy fol. kötetben egykorulag kiadott 0. Gy. Irományok igen gyalázatosan szerkesztett publikáció. PL nem egy fontosb irományt egyszerűen kifelejtett. Azután a röpívekben időről-időre kiadott orsz. gyűl. irományok számait csaknem sohasem egyeztetni a kötetben kiadott Irományok számaival.

³ Fölterjesztése márc. 23. Orsz. gy. Irományok 104. 1.

⁴ A Polizeihofstelle márc. 25-iki jelentése a Staatskonferenz előtt. Bécsi Áll. Ltár St. konf. 422. A híres Ferstl udv. tanácsosnak, a pozsonyi titk. rendőrszolgálat fejének a márciusi események miatt március 17-ikén távoznia kellett Pozsonyból; helyettese egy eddigi segédje Steinberger Lőrinc lön, aki mint távirótiszt szerepelt Pozsonyban. St. konf. 343.

az előző estvén különösen furcsa hír érkezett hozzá az utóbbiról Pozsonyból. A miniszterelnök ugyanis az országgyűlés tartamára a nádor beleegyezésével a rend és nyugalom fönntartása céljából az egész országra kiterjedő hatósággal egy négytagú országos bizottságot alakított, melynek fejévé Klauzál Gábort s egyik tagjává Szemerét nevezte ki, mint miniszterjelölteket és ezen alkalommal jónak látta a két táblán március 23-ikán fölolvadni azon férfiak névsorát, akikből minisztériumát megalakítani fogja.¹ Igen, de Szögyényhez úgy érkezett a tudósítás, hogy Batthyány a miniszterek és nem a miniszter-jelöltek névsorát olvasá föl és két minisztert küld le Budapestre. Az állami konferenciához, a monarchia akkori legfőbb hatóságához intézett aznap elöterjesztésében kénytelen volt az alkancellár Batthyány lépését elítélni, mert a miniszterek kinevezését a március 17-iki kir. kézirat világosan a miniszteri hatáskörrel szülő törvényjavaslat jóváhagyásához kötötte, az pedig minden alkotmány és kormányzás szempontjából képtelenség, hogy ki nem nevezett minisztert olyan hatósággal ruházzanak föl, mint aminővel Batthyány Klauzált és Szemerét fölruházta; azonkívül a Batthyány kineveztetését megerősítő, március 18-iki kézirat a magyar minisztérium végleges megalakulásáig minden eddigi országos hatóság továbbműködését világosan kikötötte. Erre való tekintettel volt kötelessége az alkancellárnak gr. Zichy Ferencet, a budai helyhatóság elnökét, tüstént odautasítani, hogy a leküldött két „minisztert” semmi hivatalos üggyhöz oda ne eressze és azt javasolni, hogy báró Lederer a budai főhadparancsnok, ha karhatalom szüksége mutatkoznék, ezt csakis a törvényes hatóságok kérésére állítson.²

A nádor, akit az állami konferencia javaslatára a király fölvilágosítás végett sürgősen fölszólított,³ azonnal megkísérté elosztatni a félreértést s kiirtani a gyanút Batthyány ellen.⁴ De ha a csendbizottmány kiküldésének szükségéről meg is győződött az udvar, a miniszteri liszta fölolvadását s benne Kossuth nevét, már a lelkesen tüntető fogadtatás miatt is oly kijelentésnek tekinté, mely a kir. elhatározásra meg nem engedett nyomást akar gyakorolni. Annál inkább, mert Batthyány maga is elismerte nyilatkozatában, hogy azt a névsort tulajdonképen még – a királlyal való megállapodás előtt – nem kellett volna közhírré tennie.

Ez után a szerencsétlen előzmény után aggodalmasan nézett hát Szögyény az előtte felkvő miniszteri törvényjavaslatra, melyben miután az a királyi előjogokat teljesen ignorálta, illojális befolyás kezdődő érvényesülését kellett látnia. Jó magyar érzése, hazafisága és királyhűsége egyaránt tartott a korona és rendek közötti esetleges, de nagyon komoly összeütközéstől, mikor arra gondolt, hogy az országgyűlési többség nyugodt és belátóbb elemeinek kezéből a vezetés kisiklik vagy már tán ki is siklott s mikor másrészt jogosan hitt aggódhatni azon, hogy a törvényes hatóságok és rendelkezések helyét forradalmi ízű cselekmények s a fölhevült, rajongó, de felelőtlen elemek, a fölízgatott tömeg foglalják el. Mert a hó közepe óta, Budáról, Pestről és Pozsonyból egymásután kapta hivatalos jelentések alakjában⁵ a hióbhíreket a megyei és városi ható-

¹ Főrendi Napló 402. Aztán Batthyány Klauzálhoz márc. 23. Orsz. Levéltár Ds a/4 cs. és Meszlényi cikke „A miniszteri országos ideiglenes bizottság működése 1848 március 24. ápril 20-ig” a Századok 1924 július-decemberi füzetében.

² Szögyény elöterjesztése Bécsi Áll. Ltár, Staatskonf. 394.

³ Kir. helybenhagyott fogaim, márc. 24-ről Bécsi Áll. Ltár Staatskonf. 394.

⁴ A nádor elöterjesztése (Bécsi Áll. Ltár, Staatskonf. 408) márc. 25.

⁵ Szögyény elöterjesztése a Staatskonferenz előtt a nádor márc. 24-iki beadványáról, Bécsi Áll. Ltár, Staatskonf. 407.

ságok falhoz szorításáról, arról, hogy az országos főhatóságok fenyegetésekkel olyan intézkedésekre kényszerítették, amelyek illetékességüket túlhaladják; hogy az új sajtótörvényt Pesten elégették, noha ez Szemerétől származott, hogy a pesti politikai klubok a közvéleményt terrorizálják. Megbízható tudósítások beszéltek a pesti fiatalok névvel bíró ifjú vezéreinek, Petőfinek, Jókainak, Irányinak veszedelmes izgatásairól s fenyegetődzéséről, hogy „falura mennek agítani azon verssel, melyet Petőfi a földesuraságok ellen irt.” Vak hírek jöttek, hogy a Rákoson Petőfi 40.000 emberrel tanyázik, meg hogy a Pest körüli homokon 100.000 paraszt gyakorolja magát a „kaszaforgatásban” lengyel forradalmi tisztek vezérlete alatt.¹ S hogy teljes legyen a kép, melyet magának az alkancellár az anarchiáról alkotott, egyes vidékekről azt hirdette a fáma, hogy még a nagyszámú alsó nemesség is zendülésre vagy ellenállásra készül előjogai elvesztése s a közteherviselés kimondása miatt.²

Bármilyen valószínűtlennek látszott is a nyugodt vérmérsékletű, józan magyar eszű alkancellár előtt e híradások legtöbbje, a tényleg megtörtént dolgok eleget nyomtak előtte; az pedig már valósággal megdöbbséte őt, mikor március 23-án estve, tehát közvetlenül a fölküldött miniszteri törvényjavaslat megérkezése előtt a nádor elküldé hozzá Batthyánnak a nádorhoz aznap írott levelét, mely a „megsértett érdekek” miatt kisebb-nagyobb keserűséggel kitörhető országos zavarok megelőzése céljából mintegy húszezernyi új katonaság küldését kéri az országba, mert – úgymond Batthyány – „katonai erő nélkül ily viharos időszakban csendről és rendről *nem felelhetek.*”

Ilyen benyomások között kereste föl az alkancellár március 24-ikén a Bécsbe érkezett nádort. Kimutatta előtte a királyi előjogokról tudni nem akaró törvényjavaslat „veszedelmes horderejét” és azt, hogy ezzel a rendek is, Batthyányék is lecsúsztak arról a talajról, amelyen a március 17-iki kir. kézirat föltételei szerint alkotniok és építniök kellene. A minden jó és szép iránt fogékony nádor nem tartozott a sziklaszilárd jellemek közé. Szabadabb fölfogása, a népszerűség, mely őt az országban környezte, a lelkesedés, mellyel őt Pozsonyban sokszor körülvették, meleg vonzalma a magyar nemzethez, a vágy, hogy atyja nyomdokain járva ragyogó betűkkel örökíthesse meg nevét történetünkben mind összehatott, hogy az országgyűlési aspirációkat és inspirációkat a magáévá tegye, de ha Bécsben megjelent, az udvari körök fötényezőinek hatása elől nem mindig tudott elzárkózni. Aztán a pesti hírek, a pozsonyi túlzók viselkedése minden optimizmus ellenére is kételyeket keltettek benne s kissé meghökkent, mikor maga Batthyány is fegyveres erő kieszközlését kérte tegnap tőle a várható zendülések elnyomására. Meghajolt hát Szőgyény érvei előtt, aki arra szólítá föl, hogy előterjesztést tegyen az uralkodónak a módok és eszközök felől, melyekkel a túlkapásokban már jelentkező forradalmat, mielőtt kitörne, csirájában elnyomni lehessen, vagy ha erre az udvar nem elég erős, amelyek alapján Batthyányékkal addig,

¹ V. ö. Széchenyi naplójával márc. 21 és márc. 24. (Döblingi hagyatéka); Lónyay M. naplója Bpesti Szemle 86. köt. (1896) 47. 1.; Petőfi összes művei V. 425; Paskay Jurátusélet 1847-48-ban, 29. 1.

² Szőgyény említett előterjesztése, Staatskonf. 394. – Jankó pozsonyi alispán jelentése szerint 6000 kisnemes zúgolódott a megyében és ezért nem mert Jankó megyei nagygyűlést hirdetni (március 26) Bécsi Áll. Ltár, Kossuth-Akten 56-E. sz. - Percei M. ápril 1. írja Kossuthnak Komáromból: „Itt Komáromban kollégád Pázmándy Dénes hívei és ezekkel a Ghyciánusok... izgatnak, a nemességet lázítják.” U. o. Faso. 501. sajátkez. ered.

míg a miniszterelnök hitele és befolyása egyáltalában le nem jár, az ország, a monarchia és a dinasztia érdekében megegyezni lehet.¹ Egyszóval a fölterjesztés határozott állásfoglalásra kényszerítse az ingadozó udvart akár egyik, akár másik irányban.

Így született meg István főhercegnek az a március 24-iki előterjesztése, mely három módját veti föl az állapotok orvoslásának. Az országot magára hagyni, míg a pártok és osztályok harcai közt ki nem merül – ez volna az első mód. Az országgyűlés azonnali föloszlatása, a nádor félretolásával teljeshatalmú kir. biztos kiküldése, a rendnek katonai erővel való teljes biztosítása – volna a második mód. A harmadik pedig, melyet a nádor a maga részéről melegen ajánlott, a gyors kiegyezés Batthyány és Deák útján, de csak ezek útján, mert magukkal a pozsonyi rendekkel az alku kudarcra vezethet.²

Szögyény nyomban maga vitte el a nádor ez iratát Lajos főherceghez, a beteg királynak atyja által beállított főgondnokához, akitől megbízást kapott arról véleményes jelentést készíteni. Ezt már másnap, március 25-én benyújtá az alkancellár azzal az előterjesztéssel együtt, melyet a királyi jóváhagyás végett fölküldött miniszteri törvényjavaslat dolgában a hivatalos szokásnak megfelelően a magyar kancelláriának u. n. országgyűlési bizottsága – Szögyény elnöklete alatt Bartal György, Zsedényi Ede és Torkos László kancelláriai udv. tanácsosok – dolgozott ki.

Az állami konferencia, mely a törvényjavaslat sorsáról döntené volt hivatva, március 26-ikára lőn kitűzve s rajta megjelentek a 64 éves Lajos főherceg elnöklete alatt a király öccse, Ferenc Károly főherceg, gr. Kolowrat, gr. Ficquelmont és gr. Hartig államminiszterek, herceg Windischgrätz, a katonai meghatalmazott, Mayer von Gravenegg kamarai alelnök, b. Jósika erdélyi udv. kancellár és Szögyény;³ az egy szintelen kamarai alelnök kivételével, mind olyan férfiak, akik az idők történetébe mélyen bevették nevüket. A március 13-iki bécsi események ellenére mind a régi rezsim, a régi fölfogás, a régi világnézetek emberei. Elükön a 70 esztendő s gr. Kolowrat-Liebsteinsky Ferenc, március 21 óta az új osztrák minisztérium elnöke, már 1825 óta állam- és konferencia-miniszter, Metternich vetélytársa, szláv érzelmű cseh, erős ellenszenvvel eltelve minden iránt, ami magyar, s gyűlölője minden alkotmányos eszmének. Mellette a lotharingiai születésű 71 éves gr. Ficquelmont Károly altábornagy és diplomata, akit a császár március 1-én a haditanács elnökévé nevezett ki, de akire március 21-én a külügyminisztérium vezetését bízta. Nagy műveltségű, jó tollú férfi, aki több értékes politikai művet irt s megírta 1848 március 21-től április 4-ig terjedő rövid minisztersége történetét. Általános volt nem csupán az osztrákok között, de egyébként is⁴ a vélemény, hogy miután csaknem egész életét a külföldön tölte, a monarchia belügyeiben teljesen járatlan. Szép adminisztratív tehetség,

¹ Szögyény Emlékiratai I. 61-62.

³ A nádor beadványát a Szögyény-család levéltárában fekvő eredeti után közli Szögyény Emlékir. I. 218. Ez az az irat, amelyet a nádor távozása után a nádori levéltárban maradt fogalmazványból kissé megváltoztatva közöltetett a lapokban és külön röpivekben, mint István főherceg „árulásának” bizonyítékát, a honvéd, bizottmány.

³ Bécsi Áll. Ltár, Staatskonf. 406. és 407. sz. iratok és Szögyény Emlékir. I. 61.

⁴ Radowitz tábornok, a porosz király bizalmasa március 19-ikén Bécsből irt levelében szintén e véleményen van. Wertheimer Ed, közlése a Neue Freie Presse 1925 márc-14. számú tárcájában.

erély és tapasztalatok gazdagsága tünteti ki a 64 éves gr. Hartig Ferencet, aki előbb diplomáciai téren, később a belsőszolgálatban szerzett érdemeket. Erős centralista s konzervatív érzése mellett szívesen látott volna reformokat a közigazgatás és közgazdaság terén s életírója megjegyzi róla, hogy egyike volt „a legnemesebb, legszellemesebb és legélelmesebb férfiaknak, akik Mária Terézia óta osztrák államhivatalt viseltek”. B. Wessenberg, a későbbi osztrák külügyminiszter és miniszterelnök, akit pedig Hartig a maga híres, szellemes művében „Die Genesis der österr. Revolution” elég keményen megbírált, azt monda később róla, hogy olyan ember, akinek „tehetségét és ügyismereteit a belügyi igazgatás terén nem volna szabad paragon hevertetni”. De ő maga is eléggé jól jellemzi magát, mikor 1848. júl. 30-iki Wessenberghez intézett levelében tiltakozik az ellen, hogy őt reakcionáriusnak tartsák „was ich – mondja – durchaus nicht bin”. De mi magyarok bizony annak tarthatjuk.

Windischgrätz hercegről, az ó-konzervatívok fő emberéről, akinek személyes tulajdonait Beöthy Ákos és Ivánka Imre dicsérettel emelik ki, s akit Széchenyi, Jósika, Szögyény egyaránt nagyrabecsültek, elég csak annyit mondanunk, hogy amennyire rokonszenvezett a régi magyar alkotmánnyal, annyira gyűlölte az új magyar aerát s annak fővezéreit, Batthyányt s Kossuthot. Ami pedig b. Jósika Sámuel a magyar konzervatívok e leghajthatatlanabbját illeti, aki, mint már egy naiv rendőri jelentés 1843-ból mondja, az 1843-iki országgyűlésen a mágnási ellenzék „réme” volt, róla eléggé tudva van, hogy minden rázkódtatással járó, alulról jövő reformnak ellensége, az erdélyi unió meggyőződéses ellenzője, de testestől-lelkestől magyar érzésű, gr. Cziráky Antallal, a híres közjogással, az állami konferencia egyik miniszterével hasongondolkodású, vérbeli aulikus volt. Az államkonferenciális értekezlet magasabb életkorú tagjai közt a 43 éves Jósika és a 42 éves Szögyény képviselték a fiatalabb, az élet delén álló elemet.

Az összeült értekezlet elfogadta az alkancellár azon indítványát, hogy a törvényjavaslat tárgyalása előtt a nádor beadványáról határozzanak, mivel e határozat döntő lehet a törvényjavaslat további sorsára.¹ A beadvány fölolvása után terjeszté aztán elő Szögyény a maga véleményét.² Nyíltan kimondotta, hogy ő a nádor által fölvetett módok közül a másodikat, az országgyűlés feloszlását, kir. biztos kiküldését és a rendnek ha kell, fegyveres erővel való helyreállítását tartaná a legalkalmasabbnak, ha ezt a katonai s pénzügyi viszonyok megengedik s nem kell tartani esetleg idegen állam beavatkozásától. Ellenkező esetben – s úgy látszik Szögyény éppen ezzel számolt – egész erővel és habozás nélkül az egyezkedés útjára kell lépni.

Ennél az egyezkedésnél pedig két főgondolat vezesse az udvart – monda az alkancellár. Az egyik az, hogy a korona lényeges jogaiból semmit sem szabad föladni; a másik az, hogy mindazt, ami a korona jogai csorbítása nélkül adható, önként, egyszerre és oly gyorsan kell megadni, amint csak lehetséges, hogy Batthyány és követői az anarchiának elejét vehessék. Miután a magyar felelős és független minisztériumot a király már megígérte – folytatá Szögyény – ezen ígéret törvényes és természetes következményei nem utasíthatók el. Aztán meg

¹ Szögyény Emlékir. I. 61.

² Véleményes jelentése márc. 5-ről a Staatskonf. előtt március 26-ikán, Bécsi Áll. Ltár Staatskonf. 407. sz.

sok, amit a pozsonyi rendek kívánnak, régen törvényes alappal bír; ilyen pl. a nádor teljhatalma a király távollétében, a nádor jogcíme mint capitaneus regis, hogy a törvények a magyar korona függetlenségét már rég elrendelték s végül a fő, hogy már az 1790: X. t.-cikk Magyarországot független királyságnak nyilvánítja.

Sem a főhercegek, sem Kolowraték nem hallgathatták a fejtegetéseket valami nagy meglepéssel. Azért az alkancellár jónak látta, ha szabad magamat így kifejeznem, a captatio benevolentiae fegyveréhez nyúlni. Nem is oly ijesztő – monda – az országgyűlés egyik-másik kívánsága, mint aminőnek első pillanatra látszik; a megfélemlítő inkább a szavakban, az elnevezésben, mint magukban a dolgokban rejlik. Ilyen pl. a hadügyminisztérium, melyet a rendek maguk is csak honvédelminek neveznek és így a honvédelmi miniszter talán a nemzetország fejére lesz redukálható; a pénzügyminiszter pedig tán nem lesz egyéb, mint a törvény szerint amugyis független magyar udvari kamara felelős elnöke. – Lehet, hogy e kényszeredett argumentumokban az alkancellár maga is aggódva hitt még, hiszen az előtte fekvő törvényjavaslat – a maga pongyola formájában – azt monda, hogy a felelős minisztérium az eddigi országos dicasteriumok hatáskörét veszi át.¹ De tudta, hogy ezekkel még nem győzi meg a konferenciát az egyezkedés szükségéről. Utalt azért arra, hogy az egyezkedést maga a nádor, a dinasztia tagja s más tekintélyes férfiak is ajánlják, mert így az ország az uralkodó család számára – „bár megváltozott közigazgatási formában” – megtartható. S ha jóakarátú egyezkedés nem vezetne célhoz, akkor a „tisztelertemeltő közvélemény” Magyarországon s ezen kívül is az udvar mellett fogna megnyilatkozni, mert az udvar a békés kibonyolódás útját kereste „mindent megadni volt hajlandó” a korona jogai csorbítása nélkül s ilyképpen az udvar további lépései igazoltak fognának lenni, midőn azt a fegyveres erőt, amelynek beküldését maga Batthyány kívánja, az udvar fogná igénybe venni s az eddigi törvényes orgánumoknak rendelkezése alá bocsátani.

Mint az udvari körök gondolkodásmódjának alapos ismerője, ezek mentalitásához is hozzá akart férni az alkancellár. Csakis ez a körülmény magyarázza meg, ha végre olyan érvekhez folyamodott, melyek e hozzáférközés céljának megfeleltek ugyan, de csak igen tág politikai erkölcs szempontjából igazolhatók. Az egyezkedés adja meg a lehetőséget, folytatá téhát, hogy a zivatar elvonulása után az ügyek kedvezőbbre forduljanak, mert megmarad a fonál, mely kielégítő állapothoz vezet. „Nem először történik, hogy hasonló viszonyok között az országnak több engedmény adatott, mint amit normális körülmények közt megadni kellett volna, de amit az események nyomása alatt nem volt tanácsos megtagadni . . . Lesz még idő, mikor a világ nem fog lángokban állani . . . mikor a (német) örökös tartományok (melyek most a magyar rendekért lelkesülnek) a magok érdekei felől Magyarországot illetőleg jobban fölvilágosodnak,² s magukat Magyarország túlkapásai ellen védeni késznek s mikor végre a monarchia a mostani válságokból megújult erővel fog kilábolni.”

¹ A törvényjavaslat 6. szakasza.

² Ez, mint tudjuk, pár hó múlva be is következett. Nagyon ide találó Pulszky elbeszélése (Életem és korom) ipának, a bécsi bankárnak hasonló fölfogásáról, legújabbán pedig Redlich József, a volt osztrák pénzügyminiszter ismeretes nagy műve első kötetének idevágó fejtegetése.

Szögyény fejtegetéseiből¹ ez az utóbbi argumentum hatott legerősebben az illusztris értekezletre, mely a tanácskozások megkezdése után hamarosan arra az egyhangú megállapodásra jutott ugyan, hogy a magyar bajok gyógyítására valóban az országgyűlés azonnali fölösztatása és fegyveres erővel ellátott, teljhatalmú kir. biztos kiküldése a legegyszerűbb orvosság; de ezt a kijelentését maga sem tekinthette egyébnek, mint – hogy úgy fejezzem ki magam – a „l'honneur du drapeau” theoretikus megmentése kísérletének, jámbor kívánságnak. Mert Lajos főherceg azon kérdésére, hogy lehet-e elegendő haderőt gyorsan összevonni s a szükséges költséget hamarosan előteremteni, sem Ficquelmont, sem Mayer von Gravenegg, sem a többiek nem válaszolhattak igennel. A hadsereg legnagyobb része Olaszországban s Galíciában van s nem vonható ki „ha e szép tartományokat – monda egyhangúlag a konferencia – a császári koronának meg akarjuk tartani”. Hiszen Olaszországból eddigelé csak rossz hírek jöttek s pár nappal ezelőtt tárgyalta ugyanez az állami konferencia gr. Stadionnak, Galícia erélyes helytartójának jelentését, hogy e tartományban a lengyelség forrongása miatt a főhadparancsnoksággal egyetértve mozgó hadtesteket fog szervezni, e célra a szabadsággolt katonákat behívni, azért már előre is tiltakozott az ellen, hogy e tartományból esetleg valami csapatokat kivonjanak; tegnap pedig (március 25.) a cseh kormányzó, a prágai fővágróf küldte be lemondását, mert mint írta, a forradalmi mozgalmak már odafejlődtek, hogy nem képesek tovább ellenállni. S végül itt Bécsben éppen ma, március 26-ikán közvetlenül a tanácskozás megkezdése előtt kellett kiadni b. Pillersdorf osztrák miniszter számára a legf. kéziratot, hogy a fenyegető bécsi munkásmozgalmak lecsendesítésére minden lehetőet elkövessen és a munkanélkülieknek munkát, kenyeret teremtsen elő.² Kivonni hát e tartományokból bármi haderőt s azt Magyarország nyakára küldeni nem lehet – az világos volt előttük.

De ha rendelkezett volna is az új osztrák kormány e célra elég katonával: egy magyarországi hadjárat költségeire Mayer von Gravenegg alig tudott volna találni földzetet. Néhány hete csak, hogy a kamarai elnök, az öreg Kübeck elcsüggedve jelenté, mily emberfölötti erőfeszítéssel volt csak képes az állampapírok zuhanását ideig-óráig meggátolni. A költségvetési esztendő első hét hónapjára 38 millió forint deficitet mutatott ki Kübeck, melyből csak kilencmilliót fog, monda, földözhetni, ha az orosz kormány a kölcsön ígért ezüstöt csakugyan rendelkezésre bocsátja.³ A legjellemzőbb azonban az volt, hogy a kamara arra való hivatkozással, hogy a katonai kiadások már is, az év elején, 10 millióval fölülmúlják az előirányzott 54 milliót, április közepétől kezdve beszüntetni kérte azt az aránylag csekély zsoldemelést, melyet a teljhatalmú Windischgrätz az udvar biztosítása végett Bécsbe hozott katonaságnak március 13-ikától kezdve engedélyezett és hogy a beszüntetésbe az uralkodó kénytelen volt beleegyezni!⁴

¹ Az alkancellár roppant munkaerejét dicsén ez a nagyon hosszú előterjesztés, melyet 24 óra alatt készített el más egyéb dolga mellett!

² Bécsi Áll. Ltár, Minister Kolowrat-Akten, a Staatskonferenz márc. 20. és 24-iki tárgyalásai a galíciai ügyekről; u. o. a külön konferencia (márc. 30.) a cseh Oberstburggraf márc. 25. lemondásáról; u. o. a legf. kézirat Pilléi sordfhoz fogaim, márc. 26.

³ Ami nem történt meg.

⁴ Bécsi Áll. Ltár, Minister Kolowrat-Akten 1381, 1383. sz.

Lehangoltan mondotta hát ki a konferencia, hogy nincs más hátra, mint amit Szógyény jelzett, t. i. az idők jobbrafordultára várni, nolle-volle belemenni a magyar miniszteri törvényjavaslat felülbírlásába, ezzel rálépni az egyezkedés küszöbére s a kir. előjogok lehetőleg ép megőrzése mellett megadni azt, amit a jelen körülmények közt megtagadni nem lehet. „Ezzel az érintett nagyfentosságú kérdés (az országgyűlés feloszlása) felett – mondja Szógyény – a tárgyalás most és mindenkorra bezárult”;¹ de még aznap megkezdődtek a három napig tartó küzdelmes tanácskozások az első magyar felelős független minisztériumról szóló törvényjavaslat módosítása, átalakítása ügyében.²

II.

A magyar kancellária véleménye; alku Batthyány-val és Deák Ferene-el; az állami konferencia módosításai s a vihart okozó március 28-iki kir. leirat.

Az állami konferencia ezen érdemleges tanácskozásaihoz az alkancellár javaslatára a köztisztletnek örvendő országbíró, Mailáth Györgyöt is meghívták; de résztvett bennük gr. Somssich Pongrác is, akit 1839-ben személynöki állásából azért nevezett ki az uralkodó az állami konferencia tanácsosává, mert mint a Kossuth, Wesselényi és a pozsonyi ifjak ellen folyt politikai pörökben törvényszéki elnök, az országgyűlés alsó házában – melynek vezetése a személynököt illeti – nagy ellenszenvvel találkozott volna. Az erősen konzervatív és erősen aulikus férfiúnak jó magyarságát azonban alig lehet kétségbevonni. Volt aztán még egy harmadik új tagja is az értekezletnek: a 62 esztendő b. Pillersdorf Ferenc, 1848 március 21-ig az egyesült osztrák-cseh udvari kancellária egyik kancellárja, e naptól fogva pedig osztrák belügyminiszter. Művelt, jómodorú, jótollú, közigazgatási kérdésekben járatos főhivatalnok, aki mint a modernebb eszmék barátja, Bécsben ekkor még elég nagy népszerűséggel bírt. Népszerűség utáni sóvárgását Windischgrätz élesen elítélte, egy ellene írott pamflet pedig erélytelensége és önállótlansága miatt azt mondja róla, hogy „méltó tagja annak a bürokráciának, mely Ausztria romlásáért részben felelős” Most még minisztersege mézes hetében tekintélynek örvendett s az új magyar világ iránt nem viseltetett ellenszenvvel.

A tárgyalások fonalát a magyar udv. kancellária országgyűlési bizottságának a törvényjavaslatról kidolgozott véleményes jelentése szolgáltatta.³ Olvasóját kellemesen lepi meg az az ugyan rendi felfogásban gyökeredző, de erősen magyar és erősen alkotmányos szellem, mely belőle kiárad s mely az alkancellárnak és főleg Bartal Györgynek, a hírneves közjogásznak, a hosszú operátum tulajdonképpen szerkesztőjének érdeme.

¹ Szógyény Emlékir. I. 62 és Bécsi Áll. Ltár, Staatskonf. 407. Az összefoglalás: Vorgetragen in der Staatskonferenz am L'6. März.

² Szógyény a maga nagybecsű Emlékirataiban snjnos több mint tacitusi rövidséggel csak 12-14 sorban adja e tanácskozások rezüméjét. Szerencse, hogy a Staatskonferenz irataiból kimerítő képet nyerhetünk róluk.

³ Bécsi Áll. Ltár, Staatskonferenz 406. Ezen országgyűlési bizottság eredeti jelentései mind elkallódtak; csak egyetlenegyvet tudtam megtalálni az Orsz. Ltár kancelláriai osztályában. Valószínű, hogy Bécsben, a kancellária föloslása, 1848 április 15-ike után, föglaltattak le; de hová lönek? Eltűnésük súlyos veszteség, melyet azonban nagyrészt pótol az a körülmény, hogy a m. kir. udv. kancellária e bizottsági jelentéseket rendszeren betérjeszté a Staatskonferenz elé, amelynek titkárai bő és teljesen megbízható kivonatokat készítenek belőlük ezen illusztris tanácskozástestület számára.

Abból a tételből indul ki, hogy a március 17-iki legfelsőbb kézirat az 1485:X. t.-cikken nyugszik, mely a király távollétében a nádort teszi meg helytartójává, aki a *melléje rendelt tanácsosokkal* mind azt teheti, sőt tenni köteles, ami a király föladata, *kivéve a kegyelmi tényeket és egyéb a királyi méltósághoz régtől fogva odatartozó ügyeket.*¹ A nádori hatáskört megerősítő későbbi, jó tucatra rugó törvények² elősorolása után, különösen kiemelte Bartal az 1618: IV. t.-cikket, mely minden Magyarország területén tartózkodó hadparancsnokot, bármily nemzetiségű legyen is, a nádor rendelkezése alá helyez.³ Alapelvül a törvényjavaslat boncolásánál a kancellária bizottsága (a *pragmatica sanctio* csorbítatlan fönntartásán kívül) természetesen a korona jogai megóvását vette; de másrészt arra mutatott, hogy mivel a felelős független minisztérium felől tett kir. ígéret – bárminő volna is az országgyűlés által kidolgozott miniszteri törvényjavaslat – többé már csak azért sem vonható vissza, mert „a független magyar kormányzat jogosultsága számtalan világos magyar törvényben gyökeredzik”: a benyújtott törvényjavaslatra adandó kir. elhatározásban mindent gondosan kerülni kell, ami a legtávolabbról is gyanút kelthetne a rendeknél az udvar szándékainak tisztasága ellen, sőt azon kell igyekezni, hogy a királyi válaszeiratból „a királynak ezen rendszabás (az elvben megadott magyar minisztérium) elfogadható módon való megvalósítására irányuló komoly akarata világosan kitűnjék”. E cél elérése végett – úgy vélték Bartalék – a törvényjavaslat ellen emelhető kifogások, a rajta teendő módosítások a legcsekélyebb mértékre szorítandók; egyes határozmányai, melyek rendes időben szigorúbb Ítélet alá esnének, a jelen zavaros időben engedékenyebben kezelendők.

A törvényjavaslat egyes szakaszainak bírálatába ereszkedve a bizottság figyelmét a felségjogok elhanyagolt kérdése ragadta meg s ezeket a konferencia elé szemléltető módon olyképp állítá be, amint azokat a magyar király udvari kancelláriája, kötelessége szerint, három csoportban gondozá. Az elsőben az egyházi és világi főméltóságokra való kinevezés és a *placitum regium* megadásjoga foglal helyet – s ez semmiképpen nem kerülhet a nádor, hanem csak a király legfelsőbb elhatározása alá. A második csoportba a kegyelmi jog gyakorlása, a címek, rendek és jószágok adományozási joga tartozik, míg a harmadikba az a jog, melyet a király a törvények szerint kir. személye elé terjesztett pörös ügyek elintézésénél gyakorol. Míg az első csoportbeli, az ország közigazgatásával szorosan egybefüggő kir. jogok a kancelláriai bizottság véleménye szerint a jövőben az illető felelős miniszter előterjesztése alapján volnának gyakorlandók, a második csoportbeliekre a bizottság az udvari kancellária további illetékességét mondja ki miniszteri előterjesztés és ellenjegyzés kizárásával. *A m. kir. udvari kancellária tehát a felelős magyar minisztérium mellett is tovább fönnt tartandó*, annál inkább, mert a fönnálló törvények szerint mint *hiteles hely* is a (*locus credibilis*) köteles működni. A harmadik csoportba tartozó jogokat a kancellária

¹ „Demptis tamen gratiis... praeterea aliis illis, quae directe ad regiam dignitatem ex antiqua ordinatione pertinerunt semper.” Igaz ugyan, hogy ez nem a legprecízebb, meghatározás, de azért mégsem érdemi meg Friedjung megvető nyilatkozatát (Österreich von 1848 bis 1860. I. 42. jegyzetében).

² 1606:3 (bécsi béke); 1608:18 (a cor.); 1613:7; 1618:4; 1659 (hitlevél) 7; 1681: 1; ,1723: 4 stb.

³ Erezhető, hogy ezzel a magyar honvédelmi minisztérium jogkörének tágítását célozta a tüzes magyar Bartal.

véleményes jelentése szerint, csak addig gondolná, amíg a törvényjavaslat 17. szakasza¹ szerinti álladalmi tanácsot a jövő országgyűlés fölállítja.

A m. kir. udv. kancellária további főnmaradása tulajdonképp Bartal gondolata volt,² akinek mint elismert közjogi tekintélynek véleménye előtt Szógyény és a kancelláriai bizottság többi tagjai meghajoltak. Bartal támogató okai azonban gyöngé lábön állottak, mert azon, hogy a dicasterium tüsténti folosztatása ne járjon sok kárral és zavarral, lehetett segíteni; a hivatkozás pedig az 1687: VIII. t.-cikkre, mely a m. udv. kancellária jogkörének épségben tartását rendeli el, jó értelemmel bírt a lipóti időkben, de a felelős parlamentáris minisztérium lényegéről az egész kontinensen elfogadott fölfogás tükrében bárók gondolatnak mutatkozott. Klasszikus tanú erre Wessenberg báró külügyminiszter, később miniszterelnök, aki az átmeneti idők nehézségeiről elmélkedve éppen ez idő tájt írta János főherceghez, hogy felelős minisztérium és udvari kancellária egymás mellett teljes lehetetlenség.³ A hagyományok országában angol földön, tán ennek az ellentétnek is megtalálták volna a nyitját. Másrészt meg az bír valószínűséggel, hogy Bartal szemei előtt a kancellária főntartása gondolatánál a magyar kabinetiroda egy neme lebegett s mint ilyet fogták föl társai is a bizottságban.

Nem felelt meg a parlamenti felelős minisztérium természetének a kancelláriai bizottság állásfoglalása a minisztérium hatásköréről szóló szakaszokkal szemben sem. Igaz, hogy csak egyetlenegy pontban. Mert a többiekbe, hogy t. i. a minisztérium a kancelláriának, a helytartótanácsnak és a kamarának fog örökébe lépni s a végrehajtó hatalmat a felség ezentúl kizárólag magyar minisztériuma útján gyakorolja,⁴ belenyugodhattak. Ezek nem érintették a bécsi központi, a birodalmiaknak tartott orgánumok jogkörét. A magyar minisztérium hatáskörének eme körülárkolása megfelelt az akkori, még ki nem tisztult nézeteknek, annak a fogalom-sötétségnek, amelyből alig egy arasznyi idő múlva összeüt-közések keletkeztek. De lehet-e csodálkozni a konzervatívabb körök ilyen, nézetük szerint természetes legis interpretációján, mikor maga Kossuth, – évtizedek múlva is! – belebotlik e sötétségbe? . . . Világosan törvénybe iktattuk, – írja⁵ – hogy a magyar felelős minisztérium azon hatóságot gyakorlandja, mely az akkorig fennállott kormányiszékek törvényes hatásköréhez tartozott.” . . . Az az egy igen lényeges pont, ahol a kancelláriai bizottság a törvényjavaslattal a miniszteri hatáskörnél szembeszállt, a pénzügyek egy részére vonatkozott. Ám legyen e téren is általan véve a magyar pénzügyminisztérium a felség végrehajtó hatalmának kizárólagos eszköze; de már azon speciális összegekről, amelyekkel Magyarország az udvartartás és a közös kiadások földözéséhez arányosan hozzájárulni köteles, a rendelkezést a királynak a maga számára kimondottan fönn kell tartania. Ez jelenthette azt, hogy az ezen összegek fölötti legf. elhatározást nem a teljhatalmú nádortól, hanem a (bár országon kívül tartózkodó) királytól kéri ki a miniszteri előterjesztés, amely esetben a kancelláriai bizottság indítványa nem egyéb mint a rezervált kir. jogok alkot-

¹A szentesített 1848: III. t.-cikk 19. §-a.

²Ezt Szógyény rövid elbeszéléséből tudjuk. Emlékir. I. 61.

³Wessenberg levele április 7-ikéről fogaim. Bécsi Áll. Ltár, Wessenbergs Handschriften. 107.

⁴A törvényjavaslat 3., 6. és 7. szakasza (a szentesített t.-cikk 3., 6. és 9. szakasza).

⁵Irataim. II. 184.

mányos bővítése. De jelenthette azt is, hogy a mondott összegekről való rendelkezés joga kizárólag a királyé s nincsen miniszteri előterjesztéshez, vagy ellenjegyzéshez kötve. Nagyon valószínű, hogy Bartalék ezt az utóbbi jelentést értették.

Annál föltűnőbb hát véleményük a honvédelmi minisztérium hatásköréről. Nem csupán azért, mert merőben ellenkezik azzal, ahogyan ez a magyar miniszter ezelőtt 1-2 órával a nádor beadványa tárgyalásánál¹ beállítva volt, hanem főleg azért, mert tán akaratlanul, de jó magyar érzéssel eltalálták, amit Batthyány és Kossuth a pongyola, általánosságban tartott hatodik szakaszban tulajdonképp kifejezni akartak. Ehhez azonban persze kezyűs kézzel kellett a bizottságnak nyúlnia. . . . Nagyon könnyítene a központi kormány helyzetén, monda az előterjesztés, ha mint óhajtható volna, az 1618: IV. t.-cikket, mely Magyarországon minden katonát a nádor alá rendel, nem hozták volna, későbbi törvények pedig nem erősítették volna meg. „A cikk azonban, sajnos, létezik és noha csak a nádorra vonatkozik, a helyzet mindamelllett mégis olyan, hogy mivel az örökös tartományok számára már föl van a hadügyminisztérium állítva, a magyar rendeknek tett Ígéretet nem lehet se visszavonni, *se korlátolni*.” A helyes remédium csak az lehet, ha a király a *pragmatica sancti*óából folyó jogaira hivatkozva, a hadsereg alkalmazása és elhelyezése, valamint a főbb tisztségekre való kinevezés tekintetében a rendelkezést saját elhatározása számára tartja fenn s azonkívül a nádort részletesb utasítással látja el.²

A kir. válaszleiratnak az előadottak értelmében készült s az állami konferenciának bemutatott tervezetét Szögyény közölte a nádorral is, aki meglegedését fejezte ki, sőt e „jóhírt” jónak látta pozsonyi meghittebb embereinek azonnal tudtára adni.³ De a meglegedés korai volt. Nemcsak azért, mert Batthyány és Deák, akik már az előző napon (március 25.) Bécsbe jöttek, még most abban fáradoztak, hogy a törvényjavaslatot változatlanul, vagy csak lényegtelen módosításokkal hagyja jóvá a király,⁴ hanem és főként azért, mert azt az állami konferencia fölötté szigora bírálóknak vetette alá. Hogy a törvényjavaslat egyszerűen vissza nem dobható, mert ez a független és felelős magyar minisztérium engedélyezésének visszaszívását jelentené,⁵ azt újra nagy sajnálkozások közt állapítá meg ez a magas fórum; de kimondotta azt is, hogy elfogadni ezt a törvénycikket úgy, ahogy meg van szerkesztve és amint azt a Bécsben jelenlévő két „miniszterjelölt” Batthyány és Deák keresztyülvinni akarja, „*egyértelmű lenne a király lemondásával*”.⁶ Többről van itt szó, – mon-

¹ V. ö. fentebb Szögyény véleményes jelentésében a nádor március 24-iki beadványa fölött.

² Csekélyebb jelentőséggel bírtak a kancelláriai bizottság afféle megjegyzései, hogy pl. a Pesten székelő miniszterek felhívásra tartoznak a király előtt megjelenni, vagy hogy a miniszterek fizetését a nádor meghallgatása után a jövő országgyűlés intézkedéséig a király (és nem mint a törvényjavaslat mondja, a nádor) állapítja meg. Hogy Batthyányék a törvényjavaslat e mellékes pontjaihoz oly makacsul ragaszkodtak, azt – mint fentebb mondtam – tüszúrás gyanánt érezték a legf. körökben.

³ Széchenyi naplója március 26. (Döblingi Hagyatéka.)

⁴ Staatskonferenz (Bécsi Áll. Lvtr.) 406. számában Rosenfeld udvari tanácsos előadása.

⁵ A Staatskonf. id. 406. 4. iratában Czillich udv. tanácsos szerkesztette jegyzőkönyvben.

⁶ „*Einer Abdication Eurer Majestät gleich zu halten währe.*” U. o. Rosenfeld rezüméjában.

dák helyes szimattal a konferencia osztrák tagjai – mint egy törvény-cikk javaslatáról, „*es ist eine neue Verfassung für Ungarn!*” Amennyiben hát a körülmények engedik, a legnagyobb mértékben módosítandó lesz a törvényjavaslat s meg kell a korona számára is menteni mind azt, ami az 1485. X. t.-cikk záradékából¹ kikövetkeztethető.

Ennek a harcias hangulatnak, amelybe a konferencia az előző csüggedés után mintegy belelovagolta magát, kell tulajdonítani azt, hogy Somssich Pongrácnak egy józan indítványa visszavetettet. Somssich azt javasla, hogy mielőtt a részletekbe bocsátkoznának, hallgassa meg a felség a Bécsben időző Batthyányi és Deákot s vegye igénybe ezek jótállását és kezeskedését arról, hogy a teendő módosítások keresztül-mennek a rendeknél. Az értekezlet osztrák tagjai a kicsinyes megokolással szavazták le az indítványt, hogy a két egyén még csak deszignált miniszter, megeskette még egyik sincs, funkcióba még nem lépett!

A részletek tárgyalásánál jóváhagyta a konferencia Bartal ideáját, hogy t. i. a magyar udv. kancellária – a Bartalék redukálta méretek közt – továbbra is fönmaradjon; mert csakugyan a legbiztosabb módnak látszott ez lenni a kir. előjogok nagyrészének megmentésére s a mértéktelen nádori hatalom korlátolására. A kir. helyettes e tág hatalomkörére való tekintettel szűrt szemet a konferenciának a 2. § fogalmazása, mely a nádor személyét, ha a távollevő királyt helyettesíti, sérthetetlennek mondja. Szógyényt kérdőre is vonta a konferencia a kancellária bizottságának e pont fölötti elsiklása miatt. Az alkancellár azt válaszolta, hogy a bizottság nem akart akadékoskodni a nádorral szemben, mert az az uralkodóház tagja, de neki az a véleménye, hogy a nádor személye sérthetlenségének kimondása éppenséggel nem ajánlatos, mert akkor az 1526: XXII. t.-cikk, az az alkotmányos garancia, mely a nádor vád alá helyezéséről és megbüntetéséről intézkedik, semmissé lesz és ennek következtében valami lázadó nádort, pláne mikor még az országban lévő haderő is rendelkezése alatt áll, zendüléséért a király semmiképp nem volna képes feleletre vonni.² De egyébként is, monda az alkancellár, a sérthetlenség minden ország alkotmánya szerint csak az uralkodó attribútuma. Az értekezlet persze kapva-kapott ezen a magában helyes érvelésen, sőt Szógyény szándékát és közjogi fölfogását messze túllépve, egyetlenegy szó beszűrésével az egész 2. szakaszt, a 48-iki közjogi alkotás egyik sarokbástyáját, mely az országon kívül tartózkodó király helyett a nádornak általában, tehát minden jelenlegi és következő nádornak, teljhatalmat ad, elbuktatá. Nem tudjuk, az állami konferencia melyik tagjától származott volt az ötlet, mely e szakasz szövegébe, a „nádor” szó elé a „mostani” szócskát tette és így azt, amit az országgyűlés *minden* nádornak meg akart adni, *csak* István főherceg személyére korlátolá; de az bizonyos, hogy egyik oka lón a kir. leirat ellen támadt nagy fölzúdulásnak.

A királyi jogok védelme körül kimondá még a konferencia, hogy – e törvényjavaslattal ellentétben – a király a Budapesten székelő minisztereket bármikor magához hívathatja, s az államtanácsosokat a személye körüli minisztériumhoz ő nevezi ki; rosszalta törvényben kimondati, hogy az országgyűlés Pesten tartassék, mikor régi gyakorlat szerint

¹ „Demptis tarnen gratiis...”stb. Idézve föntebb a II. fejt. kezdetén egy jegyzetben.

² „...Und somit ein rebellischer Palatin, zumal ihm die bewaffnete Macht zu Gebote stehen wird, vom Könige selbst diesfalls nicht würde zur Rechenschaft gezogen werden können.”

a király illetékes az országgyűlés helyének meghatározásában; kívánta a kancelláriával egyetértőleg, hogy a miniszterek fizetését a király határozza meg, kívánta, hogy a minisztériumok ügykezelési szabályzatát ne a minisztérium (mint a törvényjavaslat előírta) állapítsa meg, hanem a nádor hagyja jóvá, mert monda, a nádort a kancelláriai javaslat értelmében a király majd el fogja látni megfelelő utasítással. Egy pontnál azonban, mondhatnók, mintegy kioktatta a kancelláriai bizottságot, mikor t. i. a főispánok kinevezésénél a király jogáról a nádor javára lemondott. Ezek a főispánok – így érvelt helyes politikai érzéssel az állami konferencia -, a felelős minisztérium főorgánumai s így egy kívül álló harmadik tényező kinevezésétől csakugyan nem lehet őket függőkké tenni.¹

Fölötte élénk eszmecsere adott okot a minisztérium hatásköréről szóló szakaszoknál a *pénzügy miniszter himé*. A felszólalók csak nehezen tudtak megválni attól a régi alkotmányban gyökeredző gondolatától, hogy a korona- és kincstári javak jövedelmei, a király, a királyi hivatal vagy méltóság dotációi, amelyeket az ország sohasem ellenőrzött s hogy még a meghatározott célra megszavazott subsidiumoknál sem volt a király számadásra kötelezve.² Ha felelős pénzügyminiszter lesz: az mind e királyi jogokról s jövedelmekről való lemondást fogja jelenteni. Azért ha már arra való tekintettel, hogy a monarchia többi országai részére pénzügyminisztérium szervezetett, a magyar pénzügyminisztérium felállításába is bele kell nyugodni: mielőtt az a kincstári s egyéb dotációs jövedelmekről való lemondás megtörténék, elvitathatatlan szükség Magyarország hozzájárulását megállapítani az udvartartás költségeihez és a központi állami kiadásokhoz. Ezekben a konferencia egyhangú kijelentése szerint Magyarországnak részt *kell* vennie, mert a monarchiához való tartozásnak s a központi kormányzásnak minden hasznát, előnyét élvezzi.³ Az értekezlet egyes tagjai azt ajánlották, hogy a felség ezen kiadások fődözésére bizonyos átlagos összeget kössön ki a kir. leiratban; mások azt, hogy egyes adónemek köttessenek le erre a célra; végre is abban a minden felelős minisztérium fogalmával ellenkező tételben történt megállapodás, hogy magában a jóváhagyandó t.-cikkben tartsa fenn saját-maga számára a király a rendelkezési jogot úgy az udvartartás költségeinek, mint azoknak a közös állami kiadásoknak az ország arányos részletetése szerinti fődözésére, amelyek Magyarország érdekében is tételnek.⁴

Igen, de a monarchia kiadásaihoz tartozott a tetemesen folyóult államadósság töketörlesztése és kamatainak fizetése is. Az u. n. „Konventions-Münze”-ben kamatozó államadósság 1848 márciusában 640,478.000 forintra rúgott, a „bécsi értékben” (Wiener Währung = W. W.) kamatozó pedig 172,223.000 forintra. Ezek után az évi kamat összesen 30,644.000 forintra ment.⁵ Érthető hát, ha az értekezlet tagjai a nagy teher egy részét Magyarországra akarták áthárítani. Azonban nem az évi kamatok fizetésében való részesedést értette ez alatt a konferencia,

¹ Rosenfeld rezüméből a Staatskonf. 406. sz. iratában s a Czillich által írt jegyzőkönyv u. o. aztán a törvényjavaslat (s nem a szentes, törvénycikk!) 5., 6., 14. és 18. §-ai.

² Rosenfeld rezüméje, u. o. – Jól írja Deák március 28-án sógorához: „ott fenn nem tudják megszokni a dolgok új rendjét s minden dolog több nehézségre talál, mint ami e pillanatokban tanácsos”. *Könyvi* Deák beszédei. II/2 205.

³ A Czillich udv. tanácsos írta jkönyv a Staatskonferenz, id. iratában.

⁴ Rosenfeld udv. tanácsos rezüméje id. h.

⁵ Bécsi Áll. Ltár Minister Kolowrat-Akten 792. sz. (március 22). – Mai rossz papírpénzben circa egy billió 200 milliárd, illetve 800 milliárd koronának felelne meg.

hanem az adóssági tőke arányos részének átvállalását, Ez az elv aztán, persze egyelőre az arány kiszámítása vagy megállapítása nélkül határozatképpen ki is mondatott.¹

Tudni kell, hogy mind e tanácskozások folyamán a kir. leirat kancelláriai tervezetének német szövegét az ajánlott s határozatba ment módosítások szerint újból és újból megfogalmazták. E németnyelvű tervezeteknek már harmadika volt az, melybe Szögyény, a most említett határozat értelmében, oda, ahol a király az udvartartási és „közös” költségek fődözéséről való rendelkezést magának tartja fenn, sajátkezüleg beleszúrta a következőt: „gleich wie der verhältnismässige Teil der zur Sicherheit und Wohlfahrt der Königreichs Ungarn von Zeit zu Zeit erforderlich gewordenen Staatsschulden auf die ungarischen Finanzen übernommen werden müsste”.²

Határozatba ment végül még az a kívánság, hogy az Ausztria és Magyarország közti kapcsolatból kifolyólag a vám-, a valuta- és a kereskedelmi ügyek az osztrák minisztériumokkal egyetértésben intézendők, amit ugyancsak Szögyény szúrt be a most jelzett harmadik tervezetbe.

Amennyire bőven és behatóan tárgyalt az értekezlet a pénzügy-minisztériummal összefüggő kérdésekről, annyira gyorsan végzett a honvédelmi minisztériummal. De nem jóakarattól; éppen ellenkezőleg. Mivel a szükszavú törvényjavaslat e pontnál a *pragmatica sancti*óból folyó kötelezettségről, a haderő alkalmazásának, a tisztek kinevezésének felségjogáról egy szót sem szólt, az állami konferencia azt határozta el, hogy a kir. leirat a rendektől „ezen elsőrangú fontossággal bíró tárgyban újabb törvényjavaslat benyújtását” követelje.³ Ez az általánosságban kimondott kívánság, amelyből a rendek ki sem okosodhattak, hogy precíze mit akar a király, nem egyéb volt, – mint leplezett megtagadása a magyar hadügyminisztériumnak, ad *graecas calendas* halasztása a kir. jóváhagyásnak.

Késő este ért véget az állami konferencia ülése. Határozatait másnap, március 27-én kellett legfelsőbb elfogadás vétele végett a király elé terjeszteni. Ez meg is történt s a *király március 27-iki legfelsőbb elhatározásával tényleg el is fogadta a konferencia javaslatait*. Es ha a leirat ezen a szigorú, a törvényjavaslat visszavetésével majdnem egyenlő alapon nem adatott ki, az a nádor és Szögyény közös törekvéseinek köszönhető. A nádor mindenekelőtt arra kérte az alkancellárt, vesse ő is latba minden befolyását, hogy a kir. leiratból az államadósság kérdése kimaradjon, mert erre nemcsak a rendek válaszolnának a leghatározottabb tagadással, hanem a miniszterjelöltek is mind visszalépnének. Később, vélte István főherceg, ha majd az osztrák országgyűlés összejö, lesz

¹ „Ebenso hätte Ungarn an der Staatsschuld einen verhältnissmässigen Teil auf seine Finanzen zu übernehmen.”

² A leirat németnyelvű harmadik tervezete a Staatskonf. 406. számú ügyiratában. Az államadósság kamatainak arányos része – egyharmada – és az egyéb közös kiadásoknak szintén arányos része évi 17 millió firtal (mai rossz papírpénzben kb. 480 milliárd koronával terhelte volna meg a kincstárt. V”. ö. Springer, *Gesch. Österreichs seit dem Wiener Frieden. 1809. II. 240.*

³ A kir. leirat már említett harmadik (németnyelvű) tervezetében a margón Jósika írta be plajbásszal a határozatot: „Die Stände werden daher aufgefordert, hierüber einen neuen Gesetzworschlag zu unterbreiten”.

⁴ A Staatskonferenz 406. sz. hosszú ügyirata legvégében van az „allerhöchste Entscheidung”.

ennek módja és alkalma a magyar országgyűléssel ez iránt tárgyalásokba ereszkedni.¹

Nádor és alkancellár rábírták Lajos főherceget arra, hogy a konferencia határozatával ellentétben nemcsak az államadósság, hanem a többi kényes kérdés megbeszélése végett is, a leirat szövege a kiadás előtt a még Bécsben tartózkodó Batthyányval és Deákkal közöltessék. Erre a két „miniszterjelölt”, a nádor, az országbíró és Szógyény közt március 27-én egész nap beható alkudozások folytak s jöttek-mentek a jelentések főleg Zsedényi útján Lajos és Ferenc Károly főhercegekhez. „Sokat futkostunk, írja Deák,² kértünk, okoskodtunk, fenyegetőztünk a főhercegek-nél, de sikerült kivinniök, hogy az államadósság kérdése a kir. leiratból kihagyassék, aminek ellenértéke gyanánt Deákék beleegyeztek abba, hogy a kir. leirat „az udvartartás és a közös monarchiái költségek fejében” az eddig e célra Magyarországból befolyt jövedelmeket követelhesse,³ ha pedig a költségek növekednének, az emelkedés arányos fődözése országgyűlési egyezkedések tárgya legyen. Az udvar ezt csak úgy érthette, hogy mivel a Magyarországból eddig befolyt évi jövedelmek bizonyos része az államadósság kamatai fizetésére fordítottatott, Batthyány és Deák szerint *a rendek nem ugyan az államadóssági tőke arányos részének átvállalására, hanem az évi kamatok részben való fizetésére hajlandók lesznek.* Ezért engedtek a főhercegek Batthyányéknak és törültették a kir. leirat harmadik tervezetéből az államadósságra vonatkozó kir. kívánságot.

A honvédelmi minisztérium kérdésében is annyiban győzött Batthyány és Deák, amennyiben a főhercegek lemondottak egy egészen új törvényjavaslat készítésének s kir. jóváhagyás alá terjesztésének kívánásáról s így két főakadály⁴ látszólagos elhárítása után a március 28-án Pozsonyba visszaérkezett Deák azt hitte, hogy „ami a leiratban kiegyenlíteni való lesz, ki lehet egyenlíteni s ha a nádor ki nem vihetne, egy főherceg által meglesz.”⁵

A dolog – sajnos – nem egészen így történt. A nádorral és Batthyányékkal folyt alkudozás s a két pontban való látszólagos meg egyezés után az állami konferencia március 28-án állapította meg a kir. leirat végleges szövegét. Akár készakarva, akár jóhiszeműleg, úgy szövegezte meg a közös kiadások fődözésének Deákék által kompenzációképpen fölajánlott módját, mikor ezen összegeknek a birodalom központi pénztárába Bécsbe leendő beszolgáltatását monda ki,⁶ hogy a gyanakodó ter-

¹ A nádor Szógyényhez kelet nélkül, de csak március 27 lehet! Szógyény Emlékir. I. 231.

² Március 28. Kónyi, Deák beszédei IP 205. és a nádor Szógyényhez szintén március 28. Szógyény Emlékir. I. 217.

³ V. ö. Lónyay M. nagyon érdekes levelét Lónyay Alberthez – március 29 – Pozsonyból Deák Ferenc elbeszéléséről. Kónyi Deák beszédei IP 212.

⁴ Ezekre céloz a nádor Szógyényhez március 28-án irt levelében, mikor azt mondja, hogy Deákoknak két lényeges kifogásuk volt.

⁵ Lónyay M. föntidézett levele márc. 29. Kónyinál.

⁶ A kir. leirat negyedik (németnyelvű) tervezetébe, amelynek alapján a magyar-nyelvű kir. leirat kiadatott, ezt a határozatot Szógyény, tintával, így szúrta be: .. [Seine Majestät] geruhen, den Ständen erklären zu lassen, dass die hiezu gegenwärtig eingegangenen und gehörig nachzuweisenden Zuflüsse auch fernerhin an die Centralstaatskasse der Monarchie abgeführt werden; jede Vermehrung derselben hingegen Gegenstand eines reichstägliches Traktates sei.” Ezen, a Szógyény által a margóba tett beszúrás fölé Czillich udv. tanácsos, a jegyzőkönyv vezetője ezt írta: Diese nachstehende Aenderung wurde in Folge Beschlusses der Staatskonferenz ddo. 28. März 1848 vorgenommen.

mészetűek Pozsonyban félreérthették, a magyar pénzügyi kormányzat függetlensége csorbításának tarthatták. A honvédelmi minisztérium hatáskörét pedig csavart mondatokban értelmetlenül körülírt, vagy legalább is nem világos értelmű felségjogok elismerésétől tette függővé, ami a gyanakodóknál ismét szemet szűrt.

Ez a két pont, aztán a nádori teljhatalomnak István főherceg személyére való korlátozása, végül az udvari kancellária fennmaradásának követelése – noha ezekre Batthyány és Deák Bécsben semmi súlyt nem látszott fektetni – lőnek okai annak a nagy felháborodásnak, mely a március 28-ikán kiadott s Pozsonyba másnap érkezett kir. leirat nyomán a rendek közt támadt és különösen Budapesten bizonyára nyílt forradalomba csap vala át, ha három nap múlva egy újabb kir. leirat ki nem engeszteli a kedélyeket.

Mily körülmények között és milyen módosításokkal hagyta a király jóvá e békítő leirata által a felelős magyar minisztériumról szóló 1848: III. t.-cikket: az már nem tárgya jelen dolgozatnak.